

IS GAZINING INSON ORGANIZMIGA TA'SIRI VA ZAXARLANGANDA BIRINCHI YORDAM

Xolmirzayeva Barno Qayumjon qizi
Mamadiyev Hoshimjon Mo'minjonovich
Tojiboyeva Musharraf Madaminjon qizi
Rishton Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya:

Is gazidan qator organik moddalar (aseton, metil spirt, fenol va boshqalar)ni sintez qilish uchun foydalaniladigan korxonalarda, avtoulavlar turar parklarida ventilatsiya yomon bo'lganda, yangi bo'yalgan shamollatilmaydigan xonalarda shuningdek uy sharoitlarida tabiiy gaz chiqib turganda va pechka bilan istiladigan uylar, hamomlarda dam olish palatkalarida isinish uchun cho'g' olovlaridan va boshqalarda yonish mahsulotining to'liq yonmasligi natijasida zaharlanib qolish mumkin.

Kalit so'zlar: uglerod dioksid, gipoksiya, gemogloblin, sianoz.

Is gazi (uglerod oksidi) - rangsiz, ta'msiz, hidsiz zaharli gaz. Kimyoviy formulasi – CO₂. U yer yuzida energiyaning jadal ishlatilishidan yuzaga keluvchi, tabiatda eng ko'p tarqalgan zaharlovchi gazlardan biridir.

Qazib olinadigan yoqilg'ilarning to'liq yonmasligi is gazining bosh manbai hisoblanadi. U asosan ko'mir, tabiiy gaz va boshqa yoqilg'ilarning to'liq yonmasligi sabab yuzaga keladi. Nafas olinuvchi havo tarkibida 0,1 foiz is gazining bo'lishi o'lim holatiga olib kelishi mumkin! Is gazi organizmga tushganda u qon tarkibidagi gemogloblin va kislorod tashuvchi eritrotsitlarni o'zaro bog'lab, kislorodning tana bo'ylab harakatlanishini cheklaydi. Natijada inson hushini yo'qotadi.

Is gazidan zaharlanishning umumiy belgilari.

- Bosh miya tizimida: uyquga tortish, bosh aylanishi, bosh og'rig'i, hushini yo'qotish;
- Ko'rish tizimida: ko'z oldining qorong'ulashishi;
- Eshitish tizimida: eshitish qobiliyatining pasayishi;
- Teri qismida: terlash kuchayishi;

- Nafas olish tizimida: nafas olishning ogʻirlashishi, yoʻtal;
- Yurak qismida: puls va AB ortishi;
- Mushaklar tizimida: tremor (qaltirash).

Qanday holatlarda is gazidan zaharlanish xavfi yuqori boʻladi?

- Shamollatish tizimi yaxshi ishlamaydigan organik moddalarni ishlab chiqaradigan korxonalarda;
- Avtoulavlar turargohlarida;
- Yangi boʻyalgan va shamollatilmagan xonalarda;
- Uy sharoitlarida tabiiy gaz chiqib turganda;

Pechka bilan isitiladigan uylar, hammomlar, dam olish palatkalarida yonuvchi moddaning toʻliq yonmasligi natijasida zaharlanib qolish mumkin.

Bundan tashqari, hozirda savdo doʻkonlarida sotilayotgan, gazda ishlaydigan har xil turdagi gaz uskunalari, jumladan, Eron davlatida ishlab chiqilgan “kamin“ gaz uskunasi chiroyli, ixcham koʻrinishli, isitish mavsumida ishlatib, keyin boshqa joyga olib qoʻysa boʻladigan qulayliklarga egadir. Biroq ushbu gaz uskunasi boshqa davlatda ishlab chiqilgani sabab, uni oʻrnatish va foydalanishga doir texnik pasport oʻzbek yoki rus tillariga tarjima qilinmagan. Buning oqibatida, undan foydalanishdagi xavfsizlik qoidalari bilan tanishish imkoni boʻlmaydi. Mazkur gaz uskunasi oʻzboshimchalik bilan, mutaxassisning koʻrsatmasisiz “Qurilish meʼyorlari va qoidalari“ talablarini buzgan holatda oʻrnatilmoqda. Natijada esa insonlar is gazidan zaharlanib vafot etmoqda.

Is gazi (SO) rangsiz, hidsiz, korxon sharoitida eng koʻp uchraydigan zaharli birikma tabiiy gaz, yoqilgʻi, koʻmir, oʻtin choʻgʻlari toʻliq yonmasligi chala yonishi oqibatida vujudga keladi. Tutun tarkibida 3%, ishlangan gazda 13%, portlovchi gazlar tarkibida 50-60% gacha is gazi boʻladi.

Is gazi organizmga nafas aʼzolari orqali taʼsir etadi. Ushbu gaz kislorodga nisbatan 300 marotaba tez va koʻproq gemoglobinga birikish xususiyatiga ega, shuning uchun juda mahkam birikma-karboksigemoglobin hosil qiladi. Oqibatda gemoglobinning toʻqimalarga kislarod tashish xususiyati juda pasayib, gipoksiyaga, ogʻir zaharlanganda anoksiyaga olib kelishi mumkin.

Is gazining katta miqdori tarkibida temir moddasi bor. Nafas olish fermentini parchalaydi. Bu o`z yo`lida, to`qimalarning nafas olish faoliyatiga salbiy ta'sir ko`rsatadi.

Is gazi bilan zaharlangan organizmda uglerod va oqsil almashinuvi buziladi, natijada asidoz alomatlari yuzaga keladi. Qon tarkibida kaliy va kaltsiy muvozanati markaziy nerv sistemasi faoliyati buziladi. Bosh miyada bosimning oshishi, miyaga va yurak mushaklarida qon aylanishi kuzatiladi. Organizmga kislarod etishmasligi oqibatida markaziy nerv sistemasi faoliyati buziladi. Shu tariqa inson hayotdan ko`z yumishi mumkin. Tabiiy gazning xonada typlanishi oqibatida yong`in yoki portlash sodir bo`ladi hamda buning natijasida inson turli tan jarohati olishi mumkin.

Zaharlangan kishini zudlik bilan toza havoga olib chiqish zarur, nafas olishi to`xtab qolganda sun'iy nafas berish lozim, bu tadbirni bemor mustaqil nafas olgunga qadar yoki biologik o`lim alomatlari paydo bulguncha davom etiriladi. Badanni ishqalash, oyoqlarga grelka qo`yish, qisqa vaqt nashatir spirt bug`larini hidlatish (nashatir spirti bemor burnidan kamida 1 sm uzoqlikda shimdirilgan paxta yoki marlidan xidlattirilishi shart aks holda spirtning o`tkir hidi bemorni paralich holatiga olib kelishi mumkin) zaharlanish oqibatlarini tugatishga imkon beradi. Zaharlanib qolgan kishilar gospitalizatsiya qilinishi kerak, chunki birmuncha keyinroq o`pka va asab sistemasi tomonidan og`ir asoratlar vujudga kelishi mumkin. Agar bemor xushida bo`lsa, tananing yuqori qismini qisib turuvchi kiyimlardan bo`shatiladi, issiq choy qaxva ichiriladi. Har qanday is gazidan zaharlanish darajasida ham bemorlarni shoshilinch holda reanimatsiya yoki toksikologiya bo`limiga yotqiziladi. Kasalxonadan chiqqan bemorlar trapevt va nevropatolog kuzatuvida bo`lishi shart aks holda keyinchalik uning alomatlari yuzaga chiqishi mumkin.

Gazdan zaharlanganda birinchi yordam qanday ko`rsatiladi?

Barcha holatdagi og`ir zaharlanishlarda zudlik bilan tez tibbiy yordam chaqirish zarur. Shifokor yetib kelgunga qadar quyidagilarni amalga oshirish kerak:

- Jabrlanuvchini zudlik bilan gazlangan hududdan toza havoga olib chiqish kerak;
- Jabrlanuvchining qo`l va oyoqlarini ko`tarilgan holatda yotqizish;
- Nafas olishiga xalaqit beruvchi barcha narsalarni yig`ishtirish (tugmalarni yechib, yoqani ochish, kamarni bo`shatish va boshqalar);

- Jabrlanuvchining uxlab qolmasligini nazorat qilish. Jabrlanuvchini yurgizish taqiqlanadi;
- Jabrlanuvchi nafas olmayotgan bo'lsa, unga toza havoda yoki havosi yaxshi aylanadigan xonada sun'iy nafas oldirishni boshlash lozim;
- Nashatir spirtini hidlatish;
- Hushiga kelgan vaqtida yiqilib, jarohatlanmasligi uchun choralar ko'rish;
- Jabrlanuvchining holati yaxshi bo'lsa, issiq choy yoki qahva ichirish;
- Kislorod yostig'i yordamida kislorod berish.

Bemor toza hududga olib chiqilgach yuqori partial bosimdagi (1.5-2 atm) toza kislarod bilan bemor nafas oldiriladi. Talvasa va psixologik shokning oldini olish uchun neyroleptiklardan mushaklar orasiga 1-3 ml 2.5 % li aminazinni 5 ml 0.5% li stirillangan navokain bilan aralashmasi yuboriladi. Nafas olishning buzilishida 10 ml. dan 2.4% li eufillin eritmasi venadan takroriy yuboriladi. Sianozda (ko'karib ketish) zaharlanishning birinchi soatida venadan glyukoza bilan birgalikda 5% li askarbin kislatasi (20-30 ml) yuboriladi. Teri ostiga 10 birlik insulin bilan birga, venadan tomchi yo`li bilan 200 ml 40% li glyukoza eritmasi, 2% li 50 ml novakain eritmasi, 5% li 500 ml glyukoza yuboriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://xs.uz/uz/>
2. <https://fvv.uz/uz>
3. <https://oz.sputniknews-uz.com/>

